

ÖKOLÓGIAI SZUVERENITÁS

AZ ORGANIKUS-REGENERATÍV NEMZETGAZDASÁG KÖRVONALAI

TIMÁR BALÁZS LÁSZLÓ

A 21. század elejére egyértelművé vált, hogy a természeti erőforrások megfelelő állapota nem pusztán környezetvédelmi kérdés, hanem a modern társadalmak működésének egyik legkritikusabb rendszerszintű feltétele. A vízháztartás felborulása, a termőtalaj gyorsuló degradációja, az élőhelyek feldarabolódása és a biodiverzitás drasztikus csökkenése nem pusztán „zöld ügyek”, hanem az élelmezésbiztonság, a közegészségügy, a gazdasági stabilitás, végső soron pedig az állami szuverenitás alapjait érintik. A természetes ökoszisztémákat ezért nem dekoratív háttérelemként, hanem a társadalmak fennmaradását biztosító létfenntartó stratégiai infrastruktúráként kell kezelnünk, mivel romlásuk közvetlenül veszélyezteti a közösségek működési integritását.

A TERMÉSZET HELYREÁLLÍTÁSA

Mindez különösen élesen jelentkezik Közép-Európában, ahol a klímaváltozás hatásai nem fokozatosan, hanem ugrásszerűen, térben és időben is szélsőséges mintázatokban jelennek meg. Magyarország vízrajzi sajátosságai – az ország külső vízgyűjtőkre utalt helyzete, a Duna-Tisza közének kiszáradása, valamint a fokozódó evaporáció és talajdegradáció – ebből a szempontból a térség egyik legsérülékenyebb országává tesznek bennünket. A 20. századi víz- és tájgazdálkodás nagy léptékű átalakításai egy stabilabb klimatikus korszak racionalitását követték. A következő évtizedekben azonban éppen ezek a monofunkcionális rendszerek válhatnak a társadalmi-gazdasági sérülékenység egyik legfőbb forrásává.

Ebben a környezetben született meg az Európai Unió új természet-helyreállítási rendelete, a 2024-ben elfogadott Nature Restoration Law, amely ambíciózus célokat tűz ki az élőhelyek, a talajok, a felszíni vizek és az ökoszisztéma-funkciók helyreállítására. A rendelet mögött valós és súlyos ökológiai problémák állnak. Az európai ökológiai infrastruktúra gyorsuló leépülése már közvetlenül veszélyezteti a kontinens élelmiszer- és vízbiztonságát. A jogszabály azonban olyan uniformizált indikátorkészlet alapján határozza meg a helyreállítási kötelezettségeket, amely korlátozottan képes kezelni a tagállamok eltérő történeti örökségéből és ökológiai adottságaiból fakadó kiinduló helyzetét. Márpedig Magyarország történetileg meghatározott kiinduló feltételei különösen összetettek. A történelmi Magyar Királyság feldarabolását követően az ország erdőterületeinek, ipari centrumainak és nyersanyagkészleteinek jelentős részét elvesztette, így az ország ma jóval kisebb ökológiai tartaléktérrel és lényegesen szűkebb mozgástérrel rendelkezik, mint azok a nagyobb, erősebben erdősült tagállamok, amelyek a kijelölt mutatók többségét anélkül

is képesek teljesíteni, hogy gazdasági szerkezetükben érdemi változtatásra kényszerüljenek. A rendszerváltást megelőző és követő évtizedek gyorsított tőkeakkumulációja – az energiaigényes iparfejlesztés, a nagytáblás, exportorientált mezőgazdaság, valamint az infrastruktúrabővítés kényszere – olyan szerkezetet hozott létre, amelyben minden hektár stratégiai jelentőségű. A konvergencia igénye és a nemzetgazdaság modernizációs kényszere így eleve szűkíti a zöldterületek növelésének és az ökoszisztémák regenerálásának mozgásterét. Mindeközben egyre világosabban látszik, hogy az élő rendszerek és a természeti erőforrások megfelelő állapota nem csupán ökológiai vagy gazdasági kérdés, hanem a nemzetbiztonság egyik alappillére. Ez első ránézésre olyan, egymással nehezen összeegyeztethető elvárások elé állítja az országot (döntés a gazdasági felzárkózás igénye és az ökoszisztémák regenerálásának kötelezettsége között), amelyek könnyen egy hamis vagy-vagy választási kényszer felé terelhetnek bennünket.

Magyarország számára a természet-helyreállítás kérdése ezért kettős természetű: valódi ökológiai szükségszerűség és egyben szuverenitásvédelmi próbakő. A feladat nem csupán abban áll, hogy eleget tegyünk egy uniós kötelezettségnek, melynek megszegéséért büntetés jár, hanem hogy olyan válaszmodellt dolgozzunk ki, amely a magyar gazdaság szerkezeti adottságait, helyi erőforrásait és az ökoszisztémák integritásának megőrzését együttesen figyelembe véve biztosítja a hosszú távú rezilienciát. A természet-helyreállítás mint kötelezettség nagy kihívás, a természet-helyreállítás mint lehetőség pedig stratégiai esélyt jelent egy sajátosan magyar válaszmodell megalkotására, amely képes egyszerre megőrizni az ország ipari és agrárkapacitásait, biztosítani a természeti erőforrások regenerációját, és teljesíteni tudja a helyreállítási célokat anélkül, hogy feladnánk szuverén cselekvőképességünket. E kettős kihívásra ad választ az *ökológiai szuverenitás* doktrínája.

MI AZ ÖKOLÓGIAI SZUVERENITÁS?

A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés és azok regenerációjának biztosítása nem egyszerű környezetvédelmi ügy, hanem nemzeti szuverenitásunk egyik alappillére. Az ökológiai rendszerek stabilitása, a víz- és talajállapot, valamint az élelmezésbiztonság olyan stratégiai tényezők, amelyek közvetlenül meghatározzák egy ország cselekvőképességét és hosszú távú fennmaradását.

A 21. századra egyértelművé vált, hogy a modern ipari társadalmak energia- és *input*igénye történelmi léptékben fenntarthatatlan. Az energiaválságra azonban a megújuló energiaforrások sem jelentenek valós alternatívát, hiszen ezek nem primer, hanem szekunder erőforrásoknak számítanak, amelyek előállítás, szállítása és rendszerbe integrálása továbbra is a fosszilis infrastruktúrára épül. A probléma gyökere tehát nem elsősorban az energiahordozók típusában, hanem a túlságosan centralizált, energiaéhes gazdasági szerkezetben rejlik. Ebből a perspektívából nem a természetalapú, alacsony *input*igényű, decentralizált rendszerek tűnnek ábrándosnak, hanem éppen a fennálló ipari rendszer fenntarthatóságába vetett hit.

Magyarország számára mindez különösen fontos, stratégiai felismerés. A centralizált infrastruktúrák túlterheltsége és az importenergia-függés növeli az ország sérülékenységét, miközben táji heterogenitásunk, vízrajzi adottságaink és a magyar vidék társadalmi szerkezete a decentralizált energetikai és gazdasági modellek párhuzamos fejlesztését indokolná. Ha a vidéki térségek gazdasági és energetikai rendszereinek akár egy része helyben előállított energiára, tájhoz illeszkedő, alacsony *input*igényű és regeneratív termelésre épülne, az kettős stratégiai előnyt jelentene: egyszerre tehermentesítené a központi energiahálózatot, így annak kapacitása a valóban energiaigényes ágazatokban (ipari innováció, kritikus infrastruktúrák, haderőfejlesztés) hasznosulhatna, és érdemben növelné a vidéki Magyarország rezilienciáját és életképességét, valamint érdemben hozzájárulna az energiaszuverenitás megteremtéséhez.

Ökológiai szuverenitáson azt a nemzeti cselekvőképességet értjük, amely lehetővé teszi az ország számára, hogy természeti erőforrásainak használatát,

Korai felismerés – A népi írók gazdasági szakértőjéből lett ökológiai szakíró, Jósik Lajos *Öngyilkos civilizáció* (1971) és *Környezetünk védelmében* (1976) című művei

a táj működésének szabályozását és a természet-helyreállítás stratégiai irányait saját történeti tájhasználati mintázatai, ökológiai adottságai, társadalmi szerkezete és gazdasági realitásai alapján határozza meg, még hozzá anélkül, hogy kívülről diktált feltételekhez igazodna. Az ökológiai szuverenitás lényege tehát abban áll, hogy a magyar állam ne külső elvárásoknak megfelelően, hanem saját ökológiai valóságából kiindulva alakítsa ki a földhasználat, az agrárpolitika és a vízgazdálkodás fenntartható modelljét, biztosítva ezzel a természeti rendszerek regenerációját s ezáltal a nemzetgazdaság hosszú távú stabilitásának alapvető feltételeit.

Az ökológiai szuverenitás legfontosabb stratégiai pillérét az *ökológiai tőke* eszköz-állomány gyarapítása és az azokba történő befektetés jelenti. Ezek alatt olyan, pénzbeli értékben kifejezhető ökoszisztéma-szolgáltatásokat biztosító természetes ökológiai rendszereket értünk, amelyek egyszerre képesek garantálni a nemzetgazdaság stabilitásának biológiai-materiális bázisát, az ökoszisztémák integritását és az emberi létfenntartás szempontjából kulcsfontosságú természeti erőforrások (vízkészletek, termőtalaj, szénmegkötő és egyben oxigéntermelő erdők, zöldfelületek) regenerációs képességét.

Az ökológiai szuverenitás megteremtése nem kizárólag technikai vagy szabályozási kérdés, annak intézményi és társadalomszervezési dimenziói legalább ennyire jelentősek. Az ökológiai tőkeeszközök hosszú távú működtetése ugyanis olyan decentralizált közösségi struktúrák kialakítását igényli,

amelyek túlmutatnak a modern kooperatívok pragmatikus logikáján, és normatív, kulturális, sőt spirituális mélységgel bírnak. Itt jelenik meg a hivatásrendek gondolata, amely jóval több, mint a gazdasági együttműködés szervezeti kerete: egyszerre jelent szakmai elköteleződést, tulajdonosi érdekeltséget, kulturális kontinuitást és a közjó szolgálatának *ethos*át.

Az ökológiai szuverenitás felfogásunkban tehát olyan összetett keretrendszer, amely magában foglalja: 1) a természeti erőforrások regenerációjára épülő ökológiai tőkeeszköz-állomány létrehozását és gyarapítását, 2) a decentralizált energetikai és gazdasági struktúrák kiépítését, 3) a történeti és közösségi hagyományokra épülő társadalmi és gazdálkodási formák intézményi feltételeinek megteremtését, valamint 4) a rendi struktúrájú, önszerveződő testületek működését lehetővé tevő jogi-intézményi keretek kialakítását.

» az ökológiai tőkeeszköz-állomány gyarapítása

AZ ÖKOLÓGIAI TŐKEESZKÖZÖK JELENTŐSÉGE

A tőkeáramlások dinamikáját a 16. század óta a tőkeakkumuláció és a profitmaximalizálás logikája határozza meg. Ez a tőkeológia azonban a természeti és emberi erőforrások egyoldalú extrakcióján keresztül biztosítja saját önreprodukciójának feltételeit, abban az önreferenciális keretrendszerben (racionalizáció, folyamatoptimalizáció, modernizáció), amely strukturális kényszereket teremtve meghatározza az államok alapvető gazdaság- és társadalomszervezési gyakorlatát, igazodva a tőkekoncentráció logikájához és a globális tőkeáramlások dinamikájához. Az e logika mentén történő létszervezés azonban hosszú távon az emberi és természeti erőforrások kimerüléséhez vezet, és az emberi létfenntartás alapjait biztosító élő rendszerek válságát eredményezi. Ezt nevezük a modernitás mint komplett eszmerendszer által indukált metakrízisnek. Ha erre a krízisre valóban életképes megoldásokat akarunk felmutatni, akkor ki kell törnünk a tőke koncentrációján és expanzióján alapuló felfogásból, és a tőkeáramlások irányának megfordításával, vagyis a tőke disztributív áramoltatásának előtérbe helyezésével újra kell strukturálni a tőkemozgás dinamikáját.

Ebben jelenthet áttörést az ökológiai tőkeeszközök készletállományának növelése. Ezek az új típusú tőkeeszközök ugyanis azokba a létfenntartó alapstruktúrákba csatornázzák vissza a tőkét, amelyek mindig is a gazdaság valódi értékét hordozták: az emberi és természeti erőforrásokba, a munka méltóságába és a közösség megtartó erejébe. Míg a modern tőkeológia e primér érték-hordozók extrakcióján alapul, az ökológiai tőkeeszközökbe történő befektetés

Rengeteg – Erdő, 1931
(Fortepan / Storymap.hu)

ezeket nem feléli, hanem gyarapítja, így fordítva meg a tőkemozgások irányát a disztributív és regeneratív áramlások felé. Az ökológiai tőkeeszköz olyan megújuló természeti rendszer formájában létrejövő reáltőkeelem, amely tartós, folyamatosan reprodukálódó ökoszisztéma-szolgáltatásokat biztosít, miközben olyan – a tőkepiacokon közvetlenül értékesíthető – krediteket és pénzügyi eszközöket generál, amelyek a nemzetgazdaság hosszú távú stabilitásának jövőbeli alaprétegét alkothatják. E tőkeelemek sajátossága, hogy értéküket nem az

hosszú időtávon megtérülő ökológiai befektetés

amortizáció, hanem a regeneráció határozza meg: minél egészségesebb az ökoszisztéma, annál nagyobb a szolgáltatási kapacitása. Az ökológiai tőkeeszközök szolgáltatási spektruma egyszerre ökológiai és gazdasági jelentőségű: vízmegtartás, talajképződés, biomaszátöbblet, mikroklíma-stabilizáció, szénmegkötés, valamint a biodiverzitás növelése, amely az élő rendszerek teljesítményének alapfeltétele. E szolgáltatások egy részének értéke már ma is kifejezhető pénzben karbon- és biodiverzitás-kreditek, vízmegtartási egységek, természetalapú kompenzációk formájában, más részük ugyanakkor nem monetizálható közjószág, ugyanakkor a nemzet hosszú távú fennmaradásának előfeltételei alkotják.

Az ökológiai tőkeeszközök létrehozása és fenntartása olyan intézményi infrastruktúrát igényel, amely túlmutat a jelenlegi agrár- és erdőgazdasági struktúrákon. Mivel ezek a rendszerek nem egyszerű termelési egységek, hanem hosszú időtávon értéket generáló ökológiai befektetések, működtetésükhöz stabil tulajdonosi és gondnoki keretek szükségesek. Ezt a szerepet a modern kooperatívák vagy profitorientált vállalkozások csak korlátozottan tudják betölteni. Olyan szervezeti formára van szükség, amely egyszerre képes szakmai kompetenciát, tulajdonosi érdekeltséget, közösségi felelősséget és normatív-etikai kötelezettséget egyesíteni – egy ilyen struktúra a rendi szerveződés történeti logikájára épülő hivatásrendekben ölthet testet. A hivatásrend nem csupán gazdálkodási egység, hanem gondnoki testület, amely képes a táj működését hosszú távon, közösségi alapon fenntartani.

Az ökológiai tőkeeszközök állományának növelése háromszoros stratégiai előnyt eredményez. 1) Nemzetbiztonsági stabilitás: a víz, a talaj, az élelmiszer-alapok és a mikroklíma stabilitása olyan létfenntartó kapacitás, amely csökkenti az ország sérülékenységet a klímaváltozás és a globális piacok volatilitásával szemben. 2) Gazdasági kompenzáció és tartós értéknövekedés: az ökoszisztéma-szolgáltatások pénzbeli értékkel alakítható része új bevételi lábat és nemzetgazdasági vagyontegóriát jelent, miközben a nem monetizálható közjavak a reálgazdaság biológiai-materiális alapjait erősítik. 3) Szuverenitás és megfelelés a természet-visszaállításhoz: az ökológiai tőkeeszközök révén Magyarország képes megfelelni a helyreállítási kötelezettségeknek anélkül, hogy leépítené ipari vagy agrárkapacitásait, ehelyett saját ökológiai valóságára építve teremti meg a helyreállítás intézményi és ökológiai feltételeit.

DUÁLIS GAZDASÁGI SZERKEZETKIEGÉSZÍTÉS

A magyar agrárszerkezet a 20. század közepén kialakított, erősen ipari logikát követő modellre épül. A nagytáblás monokultúrák, a birtokösszevonások és a vízrendszerek túlszabályozása – a kommunista korszak kényszerkollektívációjának örökségeként – felszámolták a táj mozaikos szerkezetét, és jelentősen csökkentették az ökológiai alkalmazkodóképességet. Bár ez a rendszer a stabil klímaviszonyokon és olcsó *input*okon alapuló termelésben egy ideig versenyképesnek bizonyult, mára láthatóan elérte szerkezeti határait: a természeti erőforrások regenerációs képességének figyelmen kívül hagyása a teljes agrárszektor „egyensúlyi válsághelyzet” felé sodorja.

A jelenlegi modell, miközben a termelési volumen maximalizálására törekszik, figyelmen kívül hagyja a természeti erőforrások regenerációs képességét. Ez egy olyan fenntarthatósági töréspontot hoz létre, amelyben a rendszer fenntartása egyre magasabb költségeket igényel, miközben az ökológiai alapok erodálódása drámai mértékben felgyorsul. A talaj szervesanyag-tartalmának csökkenése, a talajtömörödés, a biodiverzitás vesztes csökkenése, a vizes élőhelyek eltűnése és a beporzópopulációk hanyatlása például már nem pusztán elméleti síkon felmerülő veszélyek, hanem mért, dokumentált folyamatok. Ezek összehatása pedig már nemcsak környezeti, hanem közvetlenül gazdasági jellegű. A rendszer fenntartásához szükséges *input*igény folyamatos növekedésével a profitabilitás csökken, a gazdálkodók kitettsége pedig nő. A helyzet

Közös munka –
Középkori kódexábrázolás
szerzetesközösséggel
és mezőgazdasági
terményeikkel
a 13. században
(Alamy)

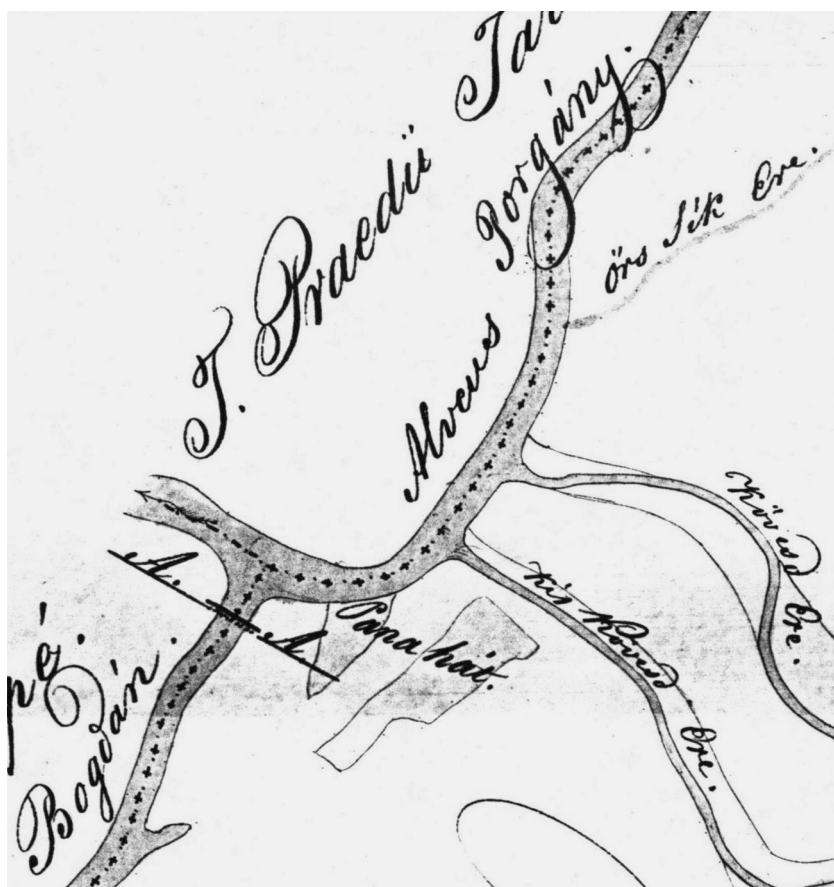
paradoxona, hogy mindeközben a magyar agrártermelés döntő hányada nem a hazai fogyasztás ellátására irányul, hanem külpiacokra termel. A nagybirtokok és agráripari nagyvállalatok érdekei ezért jogosan koncentrálnak a versenyképességre, azaz az exportpiacokra és a nagyüzemi hatékonyságra. Tegyük világossá: ezek a szereplők a magyar agrárium fontos gazdasági pilléreit képezik, és működésük, innovációs kapacitásuk, valamint külpiaci pozíciójuk megőrzése nemzetgazdasági érdek!

A probléma azonban az, hogy az ipari logika túlzott dominanciája kiszorítja a helyi, tájhoz illeszkedő, alacsony *input*igényű rendszereket, pedig éppen ezek lennének képesek biztosítani a hosszú távú élelmiszer-autonómiát és rezilienciát. A magyar agrármodell egyoldalúsága így kettős kockázatot teremt: egyrészt a nagybirtokokra épülő rendszer sérülékeny a globális piaci ingadozásokkal és a klimatikus szélsőségekkel szemben, másrészt a belső élelmezés-biztonság – különösen krízishelyzetekben – egyre nagyobb mértékben függ külső tényezőktől. A gazdasági szerkezetkiegészítés ezért nem a nagyüzemek ellehetetlenítésére, hanem a kétpilléres agrárstruktúra megteremtésére épül: 1) fontos, hogy a nagybirtokok és az agráripari vállalatok továbbra is külpiacokra termeljenek, de integráljanak saját működésükbe nagy léptékű természet-alapú megoldásokat (talajregeneráció, vízvisszatartás, agroerdészet, tájléptékű zöld infrastruktúra), 2) a hazai fogyasztói igények kielégítését pedig a helyi, családi gazdaságokra, szövetkezeti rendszerekre és régióspecifikus tájgazdálkodási modellekre kell alapozni, amelyek újraélesztik a tradicionális helyi ökológiai tudást és a tájhoz való alkalmazkodás képességét.

A természet-alapú megoldások és a történeti tájhasználat regeneratív alapelveinek integrációja mindkét pillér számára előnyös, hiszen alacsony technológiai és energiaigényűek, csökkentik a kockázatokat, erősítik a víz- és talajvédelmet, multiplikatív gazdasági hasznot termelnek és hosszú távon növelik a termésbiztonságot, valamint vidéki munkahelyeket teremtenek.

HIVATÁSRENDEK MINT GAZDASÁGI-ÖKOLÓGIAI ALAPEGYSÉGEK

A duális agrár- és gazdaság szerkezet azonban csak akkor lehet tartós, ha a helyi, tájhoz illeszkedő rendszerek mögött olyan stabil intézményi formák állnak, amelyek képesek hosszú távon működtetni az ökológiai tőkeeszközöket, és biztosítják a közösségi együttműködés, valamint a gazdasági autonómia feltételeit. Ebben az összefüggésrendszerben a történeti hagyományokból ismert hivatásrendiség gondolata sokkal inkább a modern ökológiai gazdaság működtetésének alapvető kritériumaként jelenik meg, mintsem romantizáló anakronizmusként.

Fokgazdálkodás –
Rekesztéses megoldások
a 19. században a bánsági
Porgányban és a Tisza mentén
(Szeged, 2024. július/augusztus,
<https://welovetiszato.hu>)

A hivatásrendiség gondolata a magyar és az európai rendi hagyományok és történelmi közjogi tradícióinak örökségét hordozza. Lényege nem a tranzakciós kapcsolatokban, hanem a tagok közötti organikus kötelékben, kölcsönös felelősségvállalásban és a közös tulajdonra épülő együttműködésben áll. A rendi szerveződés így egyszerre képes gazdasági stabilitást, társadalmi kohéziót, valamint szociális- és jogbiztonságot teremteni. A pannonthalmi bencések gazdasági vállalkozásainak eredményessége – a szerzetesi intézményi fegyelem és a gazdálkodást előtérbe helyező bencés hagyományok mellett – nagyrészt rendi struktúrájuk érdeme. A közös szabályrendszer, a termelőeszközök közös, rendi tulajdonlása, a felelősség megosztása és a szolgálat etikája olyan tartósságot és minőséget biztosít, amely láthatóan a piaci versenyben is kiemelkedően jól teljesít.

A hivatásrendek tulajdonlással kapcsolatos felfogása nem az egyéni tulajdon felszámolását, hanem annak integrálását és magasabb közösségi dimenzióba emelését jelenti, a 20. századi kényszerkollektivizáció gyakorlatának tökéletes ellentétéként. A hivatásrendek jelenkorra adaptált formái így azok történelmi-intézményi hagyományainak megfelelően csakis autonóm kezdeményezésből és önszerveződő módon jöhetnek létre. Az állam szerepe ebben a folyamatban tehát nem kollektívák létrehozására kell, hogy irányuljon, hanem a tiszta jogi környezet, a tulajdonvédelmi garanciák, az adókedvezmények és az intézményi stabilitás biztosítására.

Az ökológiai szuverenitás elvére épülő, új 21. századi duális magyar gazdaságmodellben hivatásrendek immár nem pusztán kulturális-történelmi entitások, hanem konkrét ökológiai-gazdasági funkciókat ellátó alapegységek, amelyek konszenzusos döntéshozatalra és szakmai autonómiára épülnek, közösségi tulajdonban tartott területeiken regeneratív gazdálkodást folytatnak, ökológiai tőke-eszközöket hoznak létre s tartanak fenn (vízmegtartás, talajképzés, biomassa, szénmegkötés, mikroklíma), tájléptékű pufferezónákat alakítanak ki az ipari agrármodell mellett, helyi élelmezési és vízbiztonsági kapacitásokat építenek ki és ökológiai szolgáltatásokat biztosítanak nemzeti léptékben, kiegészítve a központi rendszereket.

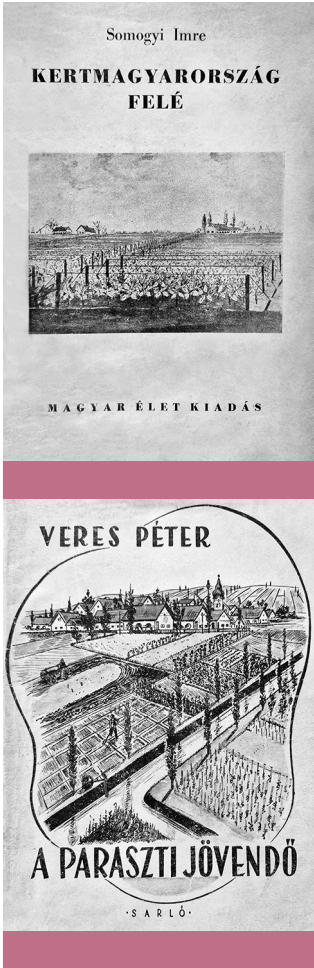
A hivatásrendekre, helyi közösségekre és vidéki autonómiára épülő modell nem alternatívája, hanem komplementere az ipari mezőgazdaságnak. Ott hoz létre értéket, ahol a nagyüzemi rendszernek nincsenek eszközei: a regenerációban, a táji alkalmazkodóképesség növelésében, a lokális gazdasági autonómia megerősítésében és az ökológiai tőkeeszközök létrehozásában. A rendi struktúra így a duális gazdasági modell nélkülözhetetlen második pillére: olyan decentralizált, önszerveződő, ugyanakkor normatív és stabil szervezeti forma, amely hosszú távon biztosítja a magyar táj működőképességét és az ország ökológiai szuverenitását. Fontos rámutatnunk a hivatásrendek kapcsán azonban arra is, hogy a rendi szerveződés nem szektorhoz kötött, hanem univerzális szervezőelv, amely – történelmi logikájából adódóan – bármely gazdasági szférában termelékenységi és stabilitási előnyöket teremthet.

**hivatásrendek,
helyi közösségek
és vidéki autonómia**

AZ ÖKOLÓGIAI SZUVERENITÁS TÁJÖKOLÓGIAI KOMPONENSEI

A duális nemzetgazdasági modell gyakorlati megvalósítása a tájökológiai alapfunkciók visszaépítését igényli. E funkciók nem agrártechnikai részfeladatok, hanem az ökológiai szuverenitás materiális alappillérei, amelyek együttesen hozzák létre azt a működőképes ökológiai tőkeeszköz-állományt, amelyre a magyar modell épül. A vízvisszatartás, a talajregeneráció, a polikultúras mozaikok, az agroerdészeti rendszerek és a közösségi földhasználat olyan tájökológiai komponensek, amelyek egyszerre biztosítanak karbonkredit-potenciált, biodiverzitás-kreditet, vízmegtartási szolgáltatásokat, valamint a termőtalaj hosszú távú stabilitását garantáló talajbiológiai tőke folyamatos gyarapodását. Ezek a komponensek tehát nem különálló „zöld” elemek, hanem nemzet-

gazdasági jelentőségű természetes infrastruktúrák, amelyek növelik az ország ökológiai tőkeeszközkészletét, csökkentik a külső *input*- és importfüggést, stabilizálják a hozamokat szélsőséges klímaviszonyok mellett, és a duális modell mindkét pillére számára gazdasági és ökológiai védőréteget hoznak létre. A tájökölógiai komponensek integrációja ezért a magyar modellben nem opcionális „kiegészítés”, hanem a reziliens, szuverén nemzetgazdaság fenntartásának feltétele.

Magyar modell – Somogyi Imre hasuragazdálkodást hirdető *Kertmagyarország felé* (1943) és Veres Péter vegyes tulajdonú agráriumot körvonalazó *A paraszti jövő* (1948) című művei

Vízvisszatartás és tájléptékű vízgazdálkodás

Magyarország vízbiztonságát a belvíz–aszály paradoxon és a gyors lefolyású vízrendszerek együttesen veszélyeztetik. A történeti tájgazdálkodás – különösen a fokgazdálkodás – bizonyította, hogy a víz helyben tartása növeli a terméshozamot, stabilizálja a talajnedvességet és regenerálja a biodiverzitást. A magyar modell ezért a tájléptékű vízvisszatartásra kell, hogy épüljön: a természetes vízterületek, oldalsó medrek és holtágak újraintegrálására, a víz lassítására, tározására és terítésére. Ez a rendszer nem „zöld utópia”, hanem a nemzeti túlélés feltétele: vízbiztonság nélkül nincs élelmiszerbiztonság és szuverenitás se. A vízvisszatartás azonban nemcsak ökológiai, hanem pénzügyi értelemben is tőkeeszközt teremt: olyan vízmegőrzési ökoszisztéma-szolgáltatást, amely a nemzetközi önkéntes piacokon *water credit*ként jelenhet meg, és a karbon- és biodiverzitás-kreditek mellett a magyar modell új pénzügyi alaprétegét képezheti.

Talajregeneráció és mikrobiológiai visszaépítés

A termőtalaj pusztulása a magyar élelmiszerbiztonság egyik legsúlyosabb strukturális kockázata. A regeneratív mezőgazdaság – szervesanyag-visszapótlással, talajtakarási technikákkal, minimális bolygatással és a mikrobiális élet visszaépítésével – évtizedes távon bizonyítottan növeli a hozamstabilitást és csökkenti az *input*függést. A talajregeneráció ugyanakkor nem pusztán technikai ajánlás, hanem talajbiológiai tőkeeszköz-képzés is egyben, amely olyan élő rendszert hoz létre, amely nem kevesebb termelést jelent, hanem olcsóbb, ellenállóbb és kiszámíthatóbb működést biztosít szélsőséges időjárási helyzetek mellett is. Ez a jövőbeli élelmiszerbiztonságunk egyik legfontosabb alapja és garanciája.

Polikultúra és agroökológiai mozaikok

A monokultúra klíma- és piacfüggő, sérülékeny rendszer, ezzel szemben a polikultúra és a diverz agroökológiai mozaikok rendszerszinten növelik a terméshozamot. A növénytársítások, a sávos művelés, a táblaszegélyek, a pufferezónák és a többfunkciós élőhelyek révén csökken a kártevők és betegségek nyomása, miközben javul a talajélet és a vízmegtartó képesség. E sokrétű élőhelystruktúrák egyben kimagasló biodiverzitás-kreditet generáló potenciállal rendelkeznek, mivel növelik a fajgazdagságot és stabilizálják az ökológiai hálózatok működését. A történeti magyar tájhasználat – gyümölcsösökkel és legelőkkel, árterekkel, rétekkel és kaszálókkal – ennek a rendszernek a mintáit már évszázadokkal ezelőtt megalkotta. A magyar modell ezt a jelenkorra adaptálva kell, hogy újraépítse, a közvélekedéssel ellentétben nem terméskiesést, hanem épp ellenkezőleg: nagyobb hozamstabilitást és alacsonyabb kockázatot eredményezve.

Legelőerdők és táji erdészeti rendszerek

A legelőerdők, sarjerdők és fás-legelő mozaikok a Kárpát-medence egyik legősibb és leghatékonyabb tájhasználati rendszerei. Az európai agroerdészeti kutatások ma már egyértelműen igazolják, hogy ezek a struktúrák egyszerre javítják a talajt, mérséklik az aszályhatásokat, növelik a biodiverzitást és stabilizálják a hozamokat, ezáltal pedig szénmegkötési és mikroklima-stabilizációs ökológiai tőkeeszközöket hoznak létre. A magyar modellben az erdő és mező-

gazdaság integrációja nem visszalépés, hanem klímareziliens termelői infrastruktúra: a legelőerdő mint átmeneti térség a vízvisszatartástól az állattartásig többszintű előnyöket biztosít.

Közösségi földhasználat, hivatásrendek, kooperatív struktúrák

A történeti magyar tájgazdálkodási hagyományok intézményeinek (közbirto-kosságok, faluközösségek, rendi szerveződések, hegybíróság, kaláka) tapasztalatai azt mutatják, hogy a közösségi felelősségen és tulajdonlason alapuló földhasználat stabilabb, mint az atomizált egyéni gazdálkodás. A modern hivatásrendek ennek jelenkorra adaptált, önkéntes és gazdaságilag versenyképes formái lehetnek, méghozzá azáltal, hogy szociális biztonságot, szakmai autonómiát, közös tulajdont és tudásmegosztást biztosítanak. A magyar modell a szubszidiaritás elvére épülő államilag koordinált decentralizációt támogatja. A vidék ereje a helyi közösségekben, nem a központi irányításban rejlik. Ez társadalmi kohéziót, gazdasági rugalmasságot és hosszú távú versenyképességet biztosít, valamint társadalmi-intézményi tőkeeszközt hoz létre.

Természetalapú megoldások integrálása a nagybirtokok működésébe

A klímaváltozás miatt a nagyüzemi monokultúra maga is egyre sérülékenyebb, viszont a vízvisszatartási elemek, az agrárerdészet, a szélfogók és a biodiverzitást növelő tájstruktúrák bizonyítottan mérséklik a szélsőséges időjárási hatásokat, és növelik a jövedelmezőség stabilitását. A magyar agrárium alappilléret ma a nagybirtokok és az agráripari szereplők adják, ezért az ökológiai szuverenitás elvére épülő magyar modell célja nem ezek visszafejlesztése, hanem sérülékenységük csökkentése: olyan természet-alapú megoldások integrálása a működésükbe, amelyek hozamstabilitást, talajvédelmet és vízbiztonságot teremtenek, ezáltal pedig kockázatmérséklő tőkeeszközt építenek. A nagyüzemi és a kis léptékű, regeneratív rendszerek tehát nem egymás versenytársai, hanem a duális modell komplementer pillérei, amelyek együttesen járulnak hozzá az ország ökológiai szuverenitásának megerősítéséhez.

NEMZETSTRATÉGIAI JELENTŐSÉG

Az ökológiai szuverenitás magyar modellje nem egy „zöld ideológia” homályos ábrándja tehát, hanem egy olyan nemzetstratégiai keretrendszer, amely egyszerre növeli az ország cselekvőképességét, gazdasági stabilitását és geopolitikai mozgásterét. A történeti tájgazdálkodási hagyományok modern adaptációja és a decentralizált ökológiai-gazdasági struktúrák kiépítése olyan multiplikatív előnyöket generál, amelyek messze túlmutatnak az EU-s megfelelés keretein.

E magyar modell alkalmazásának első és legfontosabb eredménye lenne a víz-, talaj- és élelmiszerbiztonság megerősödése. A tájléptékű vízvisszatartás, a regeneratív gazdálkodás és a diverz termelési rendszerek csökkentik az aszálykárokat, mérséklik a külső *input*-függést, és stabil termékbiztonságot képesek garantálni extrém időjárási körülmények mellett is. A helyben termelt energia és élelmiszer a geopolitikai instabilitás korszakában a nemzeti szuverenitás alapvető feltétele. Magyarország akkor lesz 2050-ben is biztonságban, ha saját vízkészleteire, saját talajára és saját élelmiszertermelő kapacitására támaszkodhat.

A történeti tájgazdálkodás és a hivatásrendi intézményi mechanizmusok jelenkori adaptációja a vidéki Magyarország számára valós gazdasági alternatívát kínál. Az alacsony *input*-igényű, magas munkaintenzitású termelési módok és a helyi

Felhasznált irodalom

Andrásfalvy Bertalan: *A Duna mente népének ártéri gazdálkodása*. Akadémiai, Bp. 1973.

Gelencsér András: *Ábrándok bűvöletében. A fenntartható fejlődés korlátai*. Akadémiai, Bp. 2021.

Landscapes for Life: *Approaches to landscape management for sustainable food and agriculture*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Róma, 2018.

Carsten Mann – Maria Garcia-Martín – Christopher M. Raymond – Brian J. Shaw – Tobias Plieninger: The potential for integrated landscape management to fulfil Europe's commitments to the Sustainable Development Goals. *Landscape and Urban Planning*, 2018/szeptember

Nature Restoration Law (2024) – Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1991 rendelete a természet helyreállításáról és az (EU) 2022/869 rendelet módosításáról

Hazai precedensmodellek: sarjerdő és ártéri gazdálkodás

A sarjerdő az egyik legősibb, ugyanakkor legmodernebb tájhasználati forma: olyan sokfunkciós erdő-típus, amely egyszerre biztosít biomasszát, növeli a vízmegtartó kapacitást, segíti elő a talajképző folyamatokat, és jelentős biodiverzitási potenciált hoz létre. Gyors biomassza-felépülése miatt az egyik legmagasabb hektáronkénti szénmegkötési rátával rendelkező erdőrendszer Európában, így közvetlenül alkalmas karbonkredit-generálásra. A mozaikos szerkezet, a folyamatos megújulás és a változatos korosztályi összetétel stabil élőhelyet biztosít, miközben a gyökérszónák hatékonyan javítják a talajállapotot és radikálisan csökkentik a felszíni lefolyást. A sarjerdő tehát nem csupán erdőgazdálkodási kategória, hanem magas hozzáadott értéket termelő ökológiai tőkeeszköz, amely a vízbiztonság, a talajmegújulás és a klímareziliencia kulcsstruktúrája lehet.

A sarjerdők gazdasági jelentőségét tovább növeli sokágú haszonvételi szerkezetük. Egyetlen sarjerdő egy időben képes energia-biomasszát, építőanyagot, kézműipari alapanyagot és diverzifikált élelmiszer-erőforrásokat biztosítani, miközben élőhelyet teremt az apróvadállomány számára és új mikroipari kapacitásokat alapoz meg. Ez a diverzifikált hozamstruktúra ellenállóvá teszi a rendszert a piaci sokkokkal szemben, és olyan helyi multiplikátorhatást hoz létre, amely egyszerre növeli a vidék gazdasági teljesítményét és csökkenti a külső függőségeket.

Ugyanakkor a sarjerdő nem profitorientált, gyors megtérülést igénylő vállalkozási logikában működtethető a legoptimálisabban. Lassú növekedési ciklusai, generációkon átívelő fenntartási igénye, helyismerete és finom beavatkozási rendje miatt csak olyan közösségek képesek fenntartható módon működtetni, amelyek hosszú távú etikai és intézményi kötelezettséget vállalnak. A sarjerdő így a rendi gazdálkodás ideáltípusos terepe: közös tulajdonra, mester-tanítvány láncolatra, konszenzusos döntéshozatalra és gondoskodó erdőhasználatra épülő rendszer, amely képes megőrizni és gyarapítani ezt az egyedülálló ökológiai tőkeeszközt.

A hagyományos ártéri gazdálkodás a magyar ökológiai és tájtörténeti tudás egyik csúcspontja: olyan multifunkcionális, polikultúras rendszer, amely egyszerre épít a folyók természetes árhullámaira, a vízjárta területek biológiai sokféleségére és a közösségi földhasználat hagyományos logikájára. Az ártéri rendszerekben a gyümölcs- és gyógynövényligetek, a legeltető állattartás, a halászat és vadgazdálkodás ciklikus formái, a természetes vízszabályozás és a polikultúras növénytermesztés egymást erősítő módon működtek együtt, olyan táji együttállást hozva létre, amely a modern monokultúráknál lényegesen stabilabb és ellenállóbb volt.

A változatos biomassza-képződés, a tartós talajnedvességet biztosító mikrostruktúrák és a sokrétegű növénytársulások olyan ökológiai háttérrel teremtettek, amely kivételes alkalmazkodóképességgel rendelkezett az aszályokkal, az árvizekkel és a piaci sokkokkal szemben. Az ártéri gazdálkodás nem pusztán agrármodell volt, hanem komplex ökológiai infrastruktúra: egyszerre regenerálta a természeti erőforrásokat, növelte a biodiverzitást és az élelmiszer-ellátás biztonságát, miközben minimalizálta az input-igényt, és olyan ökoszisztéma-szolgáltatásokat működtetett (víztisztítás, szénmegkötés, mikroklimaszabályozás), amik az ökológiai tőkeeszközök legfontosabb pilléreit alkotják.

Működtetése ugyanakkor, a sarjerdőhöz hasonlóan, nem képzelhető el rövid távú, profitorientált szemléletet követve; az ártéri rendszerek ugyanis csak akkor képesek megőrizni regeneratív képességüket, ha közös földhasználatra, helyi közösségi autonómiákra és a táj működésének mély ismeretére épülnek. A konszenzusos, közbirtokossági használati forma, amely történetileg is a hazai vízjárta vidékek gazdálkodási alapelve volt, teszi lehetővé, hogy ezek a rendszerek hosszú távon fenntartható módon működjenek és megőrizzék a rájuk épülő ökológiai tőkeeszközöket. A történeti ártéri rendszerek tehát nem csupán múltbéli örökségünk részei, hanem olyan precedensteremtő mintamodellek, amelyek a magyar ökológiai szuverenitás és a természethelyreállítás stratégiai kereteinek gyakorlati bázisát adják.

Mind a sarjerdő, mind az ártéri gazdálkodás olyan rendszerszintű kapacitással bíró erőforrás-gazdálkodási mód, amely képes újrászervezni a magyar tájak működését és stabil ökológiai alapokat biztosítani a duális nemzetgazdasági modell számára. E rendszerek egyszerre növelik az ökológiai tőkeeszköz-állományt, erősítik a tájrezilienciát, regenerálják a biodiverzitást és megalapozzák a vidéki közösségek hosszú távú autonómiáját. Olyan regeneratív, közösségi működtetésű struktúrákat hoznak létre, amelyek az ipari mezőgazdaság mellett, annak komplementereként teremtik meg az ökológiai szuverenitás gyakorlati intézményi és tájhasználati bázisát. E minták adaptálása nem nosztalgikus visszatekintés, hanem a magyar jövőstratégia egyik legfontosabb, jelenleg is rendelkezésre álló megoldáskészlete.

közösségi feldolgozóüzemek több lokális munkaerőt tudnak felszívni, növelik a helyi termelőkapacitásokat és a települési autonómiát, valamint támogatják a lokális gazdaság és a tőkeáramlás körforgásosságát. A közösségi földhasználat és a rendi mintázatú együttműködések stabil szociális hátteret teremtenek, csökkentik az elvándorlást, és új minőségi életlehetőségeket nyitnak a vidéki fiatalok számára. A duális modell így a vidékfejlesztés egyik legerősebb eszköze lehet: nem támogatásoktól, hanem működő rendszerektől válik életképessé a magyar vidék.

A világpiacon egyre nagyobb az igény a *nature-based solutions* és a történeti tájhasználati rendszerek modern adaptációja iránt – különösen az olyan régiókban, amelyek vízhiánnyal, talajromlással vagy az élelmiszerellátás bizonytalanságával küzdenek. Ha Magyarország koherens, dokumentált és *pilot*projektekkel alátámasztott történeti–regeneratív tájgazdálkodási modellt dolgoz ki, azt tanácsadásként, képzési programként, technológiai *know-how*-ként vagy mintaprojektként exportálni tudja a Balkánra, Közép-Ázsiába és a Közel-Keletre. Ez geopolitikai előnyt jelent, a magyar modell nemcsak önvédelemi képesség, hanem piacképes termék és exportálható nemzeti *brand* is egyben. A „természetalapú megoldások magyar módra” így a külgazdaság számára új kaput nyithat, és komoly külpiazi potenciállal rendelkezik technológia- és tudástranszfer tekintetében.

**történeti–regeneratív
tájgazdálkodási
modell** ””

Európai pozícióerősítés

Európában hiányzik a természet-helyreállítás olyan megközelítése, amely egyszerre ökológiai, társadalmi- és szuverenitásközpontú. A magyar modell éppen ezt kínálja: nem a termelés visszafogását, hanem a hozamstabilitást; nem bürokratikus uniformizációt, hanem történeti és táji adaptációt; nem ideológiai zöldítést, hanem élelmiszer- és vízbiztonságot. Ha Magyarország képes egy jól dokumentált, tudományosan és történetileg megalapozott rendszert felmutatni, az az EU-ban is alternatív szakpolitikai narratívává válhat. Így nem egyszerű végrehajtói, hanem aktív alakítói lehetünk az európai természet-helyreállítási politikának: bebizonyíthatjuk, hogy a kontinens jövője nem a gazdaság kiszorításában, hanem a történeti tájhasználati tudás és a szubszidiaritás elvét követő, decentralizált társadalomszervezési módok együttes alkalmazásában rejlik. Így a magyar modell válhat az európai természet-helyreállítás irányadó mintájává.

A MAGYAR ÚT MINT STRATÉGIAI ALTERNATÍVA

A természet-helyreállításról szóló európai rendeletet nem külső kényszerként kell tehát felfognunk, hanem újra kell kereteznünk azt az ökológiai szuverenitás doktrínáján keresztül. A Kárpát-medence víz- és talajválsága, az agrártermelés sérülékenysége és a globális élelmiszerellátás bizonytalanságai egyaránt jelzik: a természet regenerációjának fontossága nem szabad, hogy pusztán a „brüsszeli előírásoknak” történő megfelelésben merüljön ki, hanem be kell látnunk, hogy ez a magyar túlélés feltétele. A magyar modell alapja ezért az a felismerés, hogy a természet-helyreállítás nem a gazdasági aktivitás korlátozását, hanem a szuverenitás materiális bázisának megerősítését jelenti: nagyobb hozambiztonságot, ellenállóbb vidéki struktúrákat és a tájléptékű önrendelkezés kiterjesztését eredményezve. A történeti tájgazdálkodási rendszerek modern adaptációja megmutatja, hogy a víz-, talaj- és élelmiszerbiztonság akkor növelhető, ha a gazdálkodást a táj működéséhez igazítjuk, nem pedig fordítva.

Magyarország akkor lehet a 21. században valóban szuverén nemzet, ha a természeti erőforrásokat nem csupán mint kiaknázható készleteket, hanem mint a nemzeti cselekvőképesség alaprétegét ismeri fel. Az ökológiai szuverenitás, a duális gazdasági struktúra és a rendi jellegű intézmények megteremtik azt a stabil, reziliens és önfenntartó nemzetgazdasági modellt, amely egyszerre szolgálja a természet regenerációját és a magyar állam tartós megerősödését. ■